

σοι λοιπόν ζητοῦν νὰ ἐνσωματώσουν τὴν Τεχνικὴν, ὑπερπηδοῦν τὴν ἐθνικὴν καὶ τὴν ἀτομικὴν των ἰδιοτυπίαν. Οἱ Ἄραβες, διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν, πρέπει νὰ γίνουν Εὐρωπαῖοι. Διὰ ν' ἀντισταθῆ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἡ Κούβα δανείζεται ρωσικὰ ὄπλα καὶ ἤθη. Προκειμένου νὰ προχωρήσουν εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς ἱστορίας, οἱ Κινέζοι ἐγκαταλείπουν τὸν Βοῦδα χάριν τοῦ Χάλυβος, τὴν «νιρβάνα» χάριν τοῦ «κολχόζ». Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τὸ αὐτοκίνητον ὁδηγεῖται καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπὸ τοῦ Αὐστραλοῦ καὶ τοῦ Βέλγου· τὸ ραδιόφωνον συνδέει τὸν ἀκροατὴν πρὸς τὸν ἐκφωνητὴν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀργεντινὴν· ὁ κάτοικος τῆς Νέας Ὑόρκης διαβάζει ταυτοχρόνως τὴν ἰδίαν ἐφημερίδα πρὸς τὸν κάτοικον τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου· ὁ κομμουνιστὴς ἀπειλεῖ τὸν κεφαλαιοκράτην, ὅπως ὁ κεφαλαιοκράτης τὸν κομμουνιστὴν. Εἰς τὴν Τεχνικὴν εὐρήκεν ἡ ἀνθρωπότης τὸν κοινὸν παρονομαστὴν ὄλων τῶν ἱστορικῶν τῆς ἀξιώσεων.

Ὡς *tertium comparationis* τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ Τεχνικὴ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν νέαν σχέσιν πρὸς τὸν πραγματικὸν κόσμον. Τὸ «πράγμα» δὲν εἶναι πλέον τὸ ἀπέναντι, τὸ ἐξαρτώμενον καὶ τὸ ὑπακούον, ἀλλὰ μία προέκτασις ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τὸ ἐρωτᾷ, διὰ νὰ τὸ ὑπηρετήσῃ. Δὲν ὑπακούει μόνον ἡ μηχανὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρωτίστως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν μηχανήν. Ἡ ἐρώτησις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ μὴχανημα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ὑπογραφή μιᾶς ἀνευ ὄρων παραδόσεως. Ὅσοι ἔτυχε νὰ ἐκλιπαρήσουν μόνον ἐπὶ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας τὴν μηχανὴν ἐνὸς αὐτοκινήτου, ἐπὶ τέλους νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν τόσον πιστὴν των ἀφοσίωσιν, γνωρίζουν ἐκ πείρας, περὶ τίνος πρόκειται. Τὸ τεχνικὸν ἔργον μᾶς σύρει ἐντὸς ἐνὸς φυσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀπαγορεύει κάθε ἐρώτησιν, ἡ ὁποία δὲν ὑπόσχεται μίαν δυνατὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὁμιλοῦν σήμερον περὶ μιᾶς τυραννίας τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν καμμία ἄλλη ἱστορικὴ ἐποχὴ δὲν ἐγνώρισεν. «Ἡ φύσις γίνεται διὰ τῆς φύσεως τοῦ τεχνικῶς ἐργαζομένου ἀνθρώπου οὐσιαστικῶς διὰ πρώτην φοράν πραγματικὸς τύραννος τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι»¹⁰. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ τεχνικοῦ ἀνθρώπου ἔχει μεταφυσικὸν χαρακτῆρα, δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὸ τεχνικὸν ἔργον δὲν εἶναι ἀπλῆ φύσις, μία ὁρατὴ μορφή τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ μία ἐνσάρκωσις τῆς ἐλευθερίας. Ὡς ἀντικειμενικὴ ἐλευθερία τὸ ἔργον αὐτὸ σχετίζεται ἀναδρομικῶς πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἡ ὁποία τὸ παρήγαγε, ἡ ὁποία ὁμως αὐτὴν τὴν φοράν δὲν εἶναι μόνον ὑποκείμενον, ἀλλ' ὅ,τι ἀντίκειται εἰς μίαν ὑποκειμενικότητα ἀντικειμενικῶν διαστάσεων. Ἐντὸς τῆς φύσεως εἰσέρχεται διὰ τῆς Τεχνικῆς μία μεταφυσικὴ ἀρχή. Διὰ πρώτην φοράν ὁ φυσικὸς κόσμος ἀποκτᾷ μίαν ὑποκειμενικὴν ἰδιότητα ἐπέκεινα τοῦ μυθολογικοῦ πνεύ-

ματος. Ἡ Τεχνικὴ κατορθώνει μίαν ὑποκειμενικοποίησιν τῆς φύσεως ἄνευ προηγουμένου.

Ἡ τραγικότης λοιπὸν τοῦ συγχρόνου κόσμου προέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐναντι τοῦ ἔργου του γίνεται ἀντικείμενον· ὅτι δὲν εἶναι πλέον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διατάζει· ὅτι δὲν πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὸ πρόσωπόν του· ὅτι δὲν εἶναι πλέον ὁ σκοπός, ἀλλὰ τὸ μέσον· ὅτι ἐνδιαφέρει, καθ' ὃν λόγον ἐντὸς του ἢ δυνατότης τῆς ὑποταγῆς ἐντείνει τὴν ἀνωθυμίαν του, καθ' ὃν χρόνον γίνεται ἐκμεταλλεύσιμον πρᾶγμα. Ἐὰν σήμερον ὁμιλοῦμεν περὶ κρίσεως τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐκπραγματεύσειν τοῦ ἀνθρώπου ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας. Ἡ Τεχνικὴ μεταθέτει τὴν ὑποκειμενικότητα ἐκ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν, μίαν ἀτεγκτον ὑποκειμενικότητα χωρὶς αὐτοσυνειδησίαν. Καθιστᾷ τὴν ἀναγκαιότητα οἷον αὐτόνομον, ἀλλ' ἀνεύθυνον. Θέτει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνάγκης, διὰ τὴν ὁποῖαν ἀπουσιάζει ὁ τὸν «λόγον διδόναι». Αἱ δυνατότητες μηχανικῶν πράξεων, ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν φρονημάτων, πολιτικῆς διαβρώσεως, ἐξανδραποδισμού λαῶν, ἠπειρωτικῶν προοπτικῶν, κατακτίσεως τοῦ κοσμικοῦ χώρου τεχνικῶς ἐπεκτείνονται — ὅ,τι ἠμπορεῖ ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου μεγεθύνεται· ποῖος ὅμως θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἄνθρωπον; Ποῖος θὰ τὸν κατεβάσῃ ἐκ τῶν νώτων τῆς τίγρεως, τὴν ὁποῖαν ἐπέτυχεν νὰ καβαλικεύσῃ; Μήπως ἡ «βιολογικὴ τεχνικὴ», ὡς ἐξέλιξις τῆς προπαγάνδας καὶ τῆς ψυκαναλύσεως; «Μήπως ἡ «τεχνικὴ τῆς εἰρήνης», διὰ τῆς ὁποίας θὰ καταστρέφεται ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ θὰ ἀπαγορεύεται ὁ πόλεμος; Μήπως ἡ ἀπάρνησις τῆς Τεχνικῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται ἡ οἰκονομικὴ μας ὑπαρξις καὶ τὸ ἰατρικὸν δύνασθαι; Μήπως ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ περαιτέρω συστηματοποίησις τῶν ἐφευρέσεων;

Κατὰ περίεργον τρόπον τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα τῆς Τεχνικῆς δὲν ἔχουν τεχνικὸν νόημα, ἀλλ' ὡς κοινὴν ρίζαν, ὅ,τι ἡ Τεχνικὴ συστηματικῶς καταγωνίζεται. Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ φυτρῶνουν ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἀπόστασις ἀνθρώπου καὶ Τεχνικῆς ἔχει ἤδη συντελεσθῆ. Ἐδαφός των εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ὁποία δὲν ἐκτεχνικεύεται, ἀλλὰ ζῆ μόνον ὡς πνευματικὸν περιεχόμενον, μόνον ὅπου πνέει ὁ ἄνεμος τῆς προσωπικῆς εὐθύνης, μόνον εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ἡ Τεχνικὴ δὲν γνωρίζῃ περιεχόμενα, ἀλλὰ σχήματα, εἰς τὴν θέσιν τῆς εὐθύνης ἐπιβάλλῃ τὴν αὐτονόητον ἀνάγκην, ἀντὶ νὰ συνάψῃ δεσμοὺς μεταξὺ προσώπων, ὀργανῶν τὸ ὄντολογικόν των περίγραμμα, καταστρέφει τὸν πυρῆνα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ἀνθρώπινον μέγεθος βλαστάνει ἐκ τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος σήμερον κινδυνεύει, ὄχι διότι τὸν ἀντιμάχεται ἡ Τεχνικὴ, ἀλλὰ διότι τοῦ διαφεύγει ἡ ἐλευθερία. Τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος δὲν συνίσταται τόσον εἰς τὸ ὅτι ἡ Τεχνικὴ

προσφέρει ομαδικὰς λύσεις ἀγνώστων ἢ ἀλύτων εἰς ἄλλας ἐποχὰς προβλημάτων, ἀλλ' ὅτι ἀποκαλύπτει μὲ ταχύτητα ἀνωτέραν τῆς συνειδήσεως, τὴν ὅποιαν ἀπαιτοῦν αἱ προσφερόμεναι λύσεις, τὰς μεταφυσικὰς δυνατότητας τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τῆς Τεχνικῆς προσλαμβάνουν αἱ δυνατότητες αὐταὶ σάρκα καὶ ὀστέα καὶ γίνονται μεταφυσικαὶ πράξεις ἀγνώστων ἐπακολουθῶν. Δὲν θίγομεν λοιπὸν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος παρατηροῦντες ἀπλῶς, ὅτι τὰ τεχνικὰ μέσα μᾶς ἐξοικονομοῦν προσπάθειας καὶ συλλογισμοὺς ἢ διαπιστοῦντες, ὅτι, καθ' ὃ μέτρον συνυφαίνονται πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, μεταστρέφουν τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀπλή παρουσία εἶναι τὸ πλεόν ἀναμφισβήτητον μαρτύριον μιᾶς μεταφυσικῆς ἀρχῆς ἐντὸς τῆς φύσεως. Αὐτὴν τὴν φοράν ἡ ἐλευθερία δὲν ἀποδεικνύεται δι' ἐννοιῶν, ἀλλ' ἐπιβάλλεται διὰ μηχανημάτων. Ὁ εἰκοστός αἰὼν ὄνειρεύεται καὶ πραγματοποιεῖ ὁρατὰς ἀποδείξεις τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' ὅ,τι φαίνεται, ὅτι ἐξαφανίζεται ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, φέρει ἐπίσης τὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας.

I I I

Ὀμιλοῦμεν περὶ τραγικότητος, ὅπου ἡ ἐλευθερία συγκρούεται πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ὄταν ἡ ἀνάγκη συντριβῇ τὴν ἐλευθερίαν, πρόκειται περὶ δράματος. Ἄλλ' ὅταν ἡ ἐλευθερία ἀγωνίζεται νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἱστορικὴν τῆς διάστασιν καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ναυαγῇ, ὠριμάζει ὁ πικρὸς καρπὸς τῆς τραγικῆς μοίρας. Ναυάγιον τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας ἰσοδυναμεῖ πρὸς παραγνώρισιν τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας. Ὄπου ἡ ἐλευθερία παραγνώριζει τὴν ἐλευθερίαν, καταστρέφονται οἱ ὅροι τῆς αὐθυπερβάσεως. Ὄμως ὅπου ἡ ἐλευθερία ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην, χωρὶς διὰ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν νὰ ὑπάρχουν ἐσωτερικαὶ προϋποθέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐπήγαζεν ὡς ὑπερβατικὴ ἀπόφασις: ὅπου ἡ ἀνάγκη εἶναι μία αὐτοκατάλυσις τῆς ἐλευθερίας, μία μορφή ἀνευθύνου αὐτονομίας, συντριβεται ὁ ἄνθρωπος. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς εἶναι τραγικόν, διότι ἡ ἀσυνέπεια ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἐλευθερίας δὲν εἶναι διαλεκτικὴ. Τεχνικὴ, ἀσυνέπεια τῆς ἐλευθερίας καὶ συντριβὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διάφοροι ἐκφράσεις διὰ τὸ αὐτὸ γεγονός.

Τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας καλοῦμεν φιλοσοφικὴν σκέψιν. Ἡ σκέψις αὕτη μᾶς δανεῖζει τὰ ἐσωτερικὰ ὦτα, διὰ ν' ἀκούσωμεν ἐντὸς τοῦ θορύβου τῆς ἐπιφανείας τὴν σιγωμένην φωνὴν αὐτοῦ, τὸ ὅποιον βαθύτατα μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἡ φιλοσοφία ὁμως δὲν μᾶς προσφέρει τὰ αἰτούμενα, ἀλλὰ τὴν συνειδήσιν των. Φιλοσοφικὴ λοιπὸν σκέψις ἀπαιτεῖται, διὰ νὰ μᾶς δείξῃ, πῶς θὰ ὑπερνηκίσωμεν τὴν διάθεσιν, ἡ ὁποία ἰκετεύει ἢ παραδέχεται ἀπαντήσεις, πῶς θὰ σηκώσωμεν τὴν ἀποφασιστικὴν ἐρώ-

τησιν ἐπὶ τῶν ἰδικῶν μας ὤμων, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν προβλήματα, εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν τῶν ὁποίων κανεὶς ἄλλος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀντικαταστήσῃ. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ περιμένει τὴν ἀπάντησιν ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τεχνικῶς ὠρίσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ὁ ἄνθρωπος τοῦ παρόντος ἀγωνιᾷ ἐντὸς τῆς λήθης τοῦ ἑαυτοῦ του, τὴν ὁποῖαν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαταράσσουν τὰ νέα δεσμὰ τῆς ἀνάγκης, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ τὸν ἀφυπνίζουν. Ἡ φιλοσοφικὴ λοιπὸν σκέψις δὲν ἀπαιτεῖται σήμερον, διὰ νὰ καταπαλαίσῃ τὴν Τεχνικὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν ἐξανθρωπίσῃ, ὄχι διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸ βάθος του, ὄχι διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ οἰονδήποτε ἔργον της, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν προβληματίσῃ. Ἄντὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀπαντήσεις, ἡ φιλοσοφία ἀπαιτεῖ τὸ ἐπιβαλλόμενον. Πορεύεται κατὰ τοῦτο τὸν ἀντίθετον δρόμον τῆς Τεχνικῆς. Δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἐκ τῆς σκέψεως, ἀλλὰ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ σκεφθῶμεν· δὲν διδάσκει, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον ἐρωτᾷ· δὲν δεσμεύει, ὅσους συνδέει, ἀλλ' ἀνοίγει ἐντὸς των τὴν ὁδὸν τῆς ἐλευθερίας. Μόνον τότε ἡ σκέψις αὐτὴ φιλοσοφεῖ, ὅταν ἐπιτρέπῃ, εἰς ὅσους τὴν ἐννοοῦν, νὰ τὴν συνοδεύσουν εἰς τὴν κίνησίν της μὲ τὰ ἰδικά των βήματα, δηλαδὴ ὅταν εἰς τὸν διάλογον ὑπερβάλλεται καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τὸ ἄλλοθι τῆς λογικῆς εὐθύνης καὶ ὅταν οἱ φορεῖς τῆς εὐθύνης αὐτῆς δὲν τὴν θεωροῦν ὡς τίτλον τιμῆς, ἀλλ' ὡς ἀτμοσφαῖραν διὰ τὴν αὐθυπέρβασιν, ὡς λόγον τῆς φιλοσοφικῆς των δικαιώσεως.

Διὰ ν' ἀπαλλαγῇ τῆς κακοδαιμονίας, ὁ τεχνικὸς ἄνθρωπος φαίνεται, ὅτι διστάζει πρὸ τοῦ διλήμματος ἢ ν' ἀφεθῇ ἀνενδοιάστως εἰς ὅ,τι τὸν παρασύρει ἢ νὰ καταστρέψῃ, ὅ,τι τὸν δεσμεύει. Τόσον ἡ πρώτη ὅσον καὶ ἡ δευτέρα τῶν δύο αὐτῶν δυνατοτήτων συνεπάγεται τὸν ἐκμηδενισμόν τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τῆς πρώτης, ἡ ὁποία συντελεῖται σήμερον, ἡ ἐλευθερία καταστρέφεται «φυσικῶς», ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται νὰ ὑπακούσῃ ἐν γνώσει ἢ ἀσυνειδήτως εἰς ὅ,τι ἐκφυλίζει τὸν ἀνθρωπισμόν του. Διὰ τῆς δευτέρας θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐπέλθῃ ἡ «μεταφυσικὴ» καταστροφὴ τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκμηδενίσῃ μέσῳ τῆς φύσεως τὴν ὄντολογικὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν του ἐννοίαν. Ἡ πρώτη λοιπὸν διακρίνεται τῆς δευτέρας, διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν συνειδήσιν τῆς καταστροφῆς τῆς ἐλευθερίας. Ὅσοι θὰ ὑπέβαλλον τώρα τὸ ἐρώτημα, εἰς τί θὰ ὠφέλει ἡ φιλοσοφία κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν, θὰ εὐρίσκοντο πρὸ τῆς ἀπαντήσεως: διὰ ν' ἀνοίξῃ ἐντὸς τῆς ἐλευθερίας μίαν τρίτην προοπτικὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐφ' ὅσον τὸ αἶτημα αὐτὸ θὰ παραμένῃ ἐντεῦθεν τῆς συνειδήσεως, θὰ ἀπατώμεθα ἐκλιπαροῦντες τὴν ἀναγκαιότητα νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ζήσωμεν ἐλεύθεροι. Εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ αὐταπάτη αὐτὴ τρέφει σήμερον τὴν ἀγωνίαν, ἐκ τῆς ὁποίας προσπαθοῦμεν ν'

ἀπαλλαγῶμεν μεγεθύνοντες τὴν ἐντάσιν τοῦ πόνου; Ἄγωνα εἶναι ὅμως μία φυγὴ πρὸ τοῦ ἀναποφεύκτου. Ἀναπόφευκτος εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἐκμηδένισις ὡς ἐκθασίς τῆς ἀγωνίας. Νὰ πλέξη τὴν διαλεκτικὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀναποφεύκτων δημιουργοῦσα τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ τὸν ὑψώσῃ πρὸ τοῦ μηδενός — ἰδοὺ τὸ ἔργον τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν τῆς ἱστορίας.

Τί μᾶς ἐγγυᾶται ὅμως διὰ τὴν ἀξίαν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀξίζει μόνον, ὅ,τι «ἀποδίδει»; Εἶναι ἡ φιλοσοφία ἐκμεταλλεύσιμος; Ἢμπορεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ πρακτικὰ μας σχέδια; Τὰ «τεχνικὰ» αὐτὰ ἐρωτήματα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τεθοῦν ἐπὶ ἐνός ἄλλου ἐπιπέδου: Ἢμπορεῖ ἡ φιλοσοφία ἐντός ἐνός ἐπὶ τοῦ ὄρθου λόγου ἐδραιωμένου κρατικοῦ συστήματος τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν του; Εἶναι ἡ φιλοσοφία παράγων τῆς κοινωνικῆς πράξεως; Τὰ «πολιτικὰ» αὐτὰ ἐρωτήματα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τεθοῦν ἐπὶ ἐνός ἄλλου ἐπιπέδου: Εἰς μίαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐνδιαφέρει, ὅ,τι ὑπόκειται εἰς μέτρῃσιν, δηλαδὴ ὅ,τι ὑπολογίζεται μαθηματικῶς καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιτρέπει μαθηματικὴν ἀπόδειξιν, ὑπάρχει θεοὺς διὰ τὴν φιλοσοφίαν; Ἢμπορεῖ νὰ συναγωνισθῇ ἡ φιλοσοφία εἰς ἀκρίβειαν τὰς γνώσεις τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως;

Ἐὰν ἐπρόκειτο τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ νὰ διατυπωθοῦν «φιλοσοφικῶς» θὰ ἔπρεπε νὰ προηγηθοῦν αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις: Ἐν πρώτοις τὸ ζήτημα δὲν εἶναι, ἐὰν ἡ φιλοσοφία εἶναι συμφέρον ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ἢ ἐνδείκνυται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ οἰκονομικοῦ μας προγράμματος, ἀλλ' ἐὰν, ὅ,τι ἀποδίδει ἢ ὅ,τι σχεδιάζομεν, ἀφορᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ εἰς τὴν ἐκμηδένισίν του. Δεύτερον δὲν πρόκειται περὶ τῆς συγκρατήσεως ἢ τῆς ἐξαπλώσεως ἐνός ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ὠρισμένης ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας συνεποῦς κοινωνικοῦ συστήματος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐὰν τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι δυνατόν νὰ ἐνταχθῇ ἐντός ἐνός πλαισίου, τὸ ὁποῖον διαχωρίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅ,τι τὸν ἀρνεῖται. Τρίτον θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐρωτηθῇ, ἐὰν τὰ μαθηματικὰ εἶναι ὁ μόνος ἀξιόπιστος τρόπος τῆς σχέσεώς μας πρὸς τὸν κόσμον.

Τὴν περαιτέρω συζήτησιν ἀξίζει μόνον ἡ τρίτη παρατήρησις, διότι συνδέεται πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία προσφάτως ἐξελήφθη ὁμοθυμαδὸν ὡς ὁ μόνος ἐκέγγυος τρόπος τῆς σχέσεώς μας πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὡς τὸ θεμέλιον τῆς στάσεώς μας ἐντός τοῦ κόσμου, δηλαδὴ ὡς προϋπόθεσις καὶ ὡς κορύφωσις παντός δυνατοῦ περιεχομένου τῆς σκέψεως καὶ κατὰ φαινομενικῶς ἀναγκαίαν συνέπειαν ὡς ὑποκατάστασις τῆς θρησκείας εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἱστορικὸν τῆς ρόλον. Διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτὴν παρέκθασιν μετανοεῖ ὅμως σήμερον πρὸ παντός ἄλλου ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἐντός τοῦ χώρου θεμελιώσεως τῆς ὕλης ὀφείλει ἐξ ὑπαρχῆς ν' ἀναθεωρήσῃ τὰς μεθοδικὰς καὶ θεωρητικὰς τῆς

ἀρχὰς καὶ τὴν ὁποῖαν αὐτὴν τὴν σπιγμὴν ἐνδιαφέρει μόνον ἢ στατιστικὴ διατύπωσις τῶν πειραματικῶς δυνατῶν παρατηρήσεων. Ἐκ παραλλήλου, ἐνώπιον τῶν κατορθωμάτων τοῦ μαθηματικοῦ λογισμοῦ, τὰ ὁποῖα μεταβάλλουν σήμερον τὸ πρόσωπον τῆς ἱστορίας, ἢ ἀναφερομένη εἰς τὰ ὄρια τῆς μαθηματικῆς δυνάμεως ἐρώτησις ὄχι μόνον εἶναι δυνατή, ἀλλ' ἀποκτᾷ μίαν σημασίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται ἡ ἱστορικὴ συνείδησις τοῦ παρόντος. Κατὰ ποῖον τρόπον τὰ μαθηματικὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν πραγματικότητα, ὑπῆρξεν ὅμως τὸ θέμα τοῦ πρώτου μέρους τοῦ παρόντος μελετήματος. Κατὰ πόσον τὰ μαθηματικὰ ἐρμηνεύουν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἢ ἐπιτρέπουν τὴν κατανόησιν τῶν πνευματικῶν ἐκφράσεων, εἶναι μία ἐρώτησις ἀναχωροῦσα ἐκ μιᾶς περιοχῆς, τῆς ὁποίας τὰ μαθηματικὰ ἀποτελοῦν τὸν ἀντίποδα. Ἡ περιοχὴ αὕτη ὀνομάζεται νόημα, εἶναι δηλαδὴ ὁ κῶρος τῶν πνευματικῶν περιεχομένων. Τὰ μαθηματικὰ μᾶς σχετίζουσι πρὸς ὅ,τι περιέχει, ἔχουν συνεπῶς μορφολογικὸν νόημα. Τὸ νόημα αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον των, διὰ τοῦτο ἡ κατανόησις του δὲν εἶναι πλέον μαθηματικὴ ὑπόθεσις. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὰ μαθηματικὰ δὲν κατανοοῦν, ἀλλὰ κατατάσσουν, δὲν θεμελιώνουν, ἀλλὰ περιγράφουν· ἀντὶ νὰ ἐξηγήσουν τὸ περιεχόμενον διὰ τοῦ σχήματος, τὸ διαγράφουν χάριν τοῦ σχήματος.

Τὰ γεγονότα τοῦ λειτουργήματος τῆς κυοφορίας εἶναι δυνατόν νὰ συμβολισθοῦν, ν' ἀναχθοῦν εἰς στοιχειώδεις χημικὰς ἀντιδράσεις, νὰ μετρηθῇ ἡ θερμοκρασία των ἢ ἡ ταχύτης τῆς ἀναπτύξεώς των, δηλαδὴ ὑπάρχει ἡ δυνατότης, νὰ συνταχθῇ μία σχηματικὴ μὲ ἀμέσους ἀναφορὰς εἰς ποσοτικὰς σχέσεις εἰκῶν τῆς λειτουργικῆς πορείας· ἐρμηνεύει ὅμως ἡ ἀφαιρετικὴ αὕτη ἐργασία τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς; Τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τεμένους ἢμποροῦν αἱ ἀριθμητικαὶ σχέσεις νὰ μᾶς δώσουν τὰ μέτρα· ἐὰν ὅμως μᾶς δίδουν καὶ τὸ θρησκευτικὸν νόημα τῆς ἐποχῆς των, εἶναι μία ἀξίωσις, ἡ ὁποία ὑπερβάλλει τὴν ἀριθμητικὴν δύναμιν. Τὰ ἐξ κονσέρτα τοῦ Βραδεμβούργου ἐνδέχεται ν' ἀναλυθοῦν μαθηματικῶς, ὥστε νὰ διαπιστωθοῦν ἐπακριβῶς αἱ ἀναλογίαι τῶν τόνων, τῶν συνηχίσεων καὶ τῶν ἀντιθέσεων· ἂν ἐν τούτοις τὴν οὐσίαν τῆς μουσικῆς τοῦ Μπάχ ἀποτελοῦν αἱ ποσοτικαὶ αὐταὶ σχέσεις, εἶναι μία ἐρώτησις, εἰς τὴν ὁποῖαν τοῦλάχιστον δὲν ἢμπορεῖ νὰ δοθῇ μαθηματικὴ ἀπάντησις. Πόσας φορές ἐπαναλαμβάνονται ὠρισμένα γλωσσικὰ μόρια, ὅπως οἱ συμπλεκτικοὶ σύνδεσμοι, εἰς τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους, εἶναι ἴσως ἀξιόπιστον ἐνδεικτικὸν διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου, ἀλλ' ἐὰν διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς συλλαμβάνωμεν καὶ τὸ βάθος τῆς πλατωνικῆς σκέψεως, περὶ αὐτοῦ δυσκόλως θὰ διετυποῦτο καταφατικὴ ἀπάντησις. Τὸ στατιστικὸν γραφεῖον μιᾶς ἀσφαλιστικῆς ἐταιρείας ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ μᾶς προείρη μὲ ἐκπλήσσοσαν ἀκρίβειαν, πόσοι ἄνθρωποι ἐντὸς τοῦ

τρέχοντος ἔτους θὰ ἀποθάνουν εἰς τὸν κρατικὸν κῶρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκτείνει ἡ ἀσφάλεια τὴν δικαιοδοσίαν της, ἀλλὰ τοῦ ἐρωτήματος, τί εἶναι καὶ πρὸς τί ὁ θάνατος, ἡ στατιστικὴ δὲν ἐννοεῖ τὴν γλῶσσαν.

“Ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὰ θεμέλια τῆς ὑπάρξεως, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ὅ,τι δημιουργεῖ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τέχνην, ὅ,τι σκέπτεται ὁ ἄνθρωπος περὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν φιλοσοφίαν, δὲν ἐρμηνεύουν αἱ μαθηματικαὶ πράξεις. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ἔμπορουν νὰ καταστοῦν ἀπλᾶ σχήματα. Ἐπειδὴ ἐκτείνονται εἰς τὸν κῶρον καὶ εἰς τὸν χρόνον, ὑπολογίζονται ὡς ἐκτατὰ μεγέθη, ἡ οὐσία των ὁμως μένει εἰς τὴν μαθηματικὴν ἀνάπτυξιν ἐρμητικῶς κλειστή. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς, ἀναφέρει τὰς ποσοτικὰς τῆς ἐκφράσεις καὶ προβλέπει εἰς τὴν γενικότητα ἐνὸς σχήματος τὴν διάρκειάν της· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐντάσσει τὰς αἰτίας τοῦ θανάτου εἰς ομάδας, καταστρώνει κλίμακας βαθμιαίας καταπτώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ποσοτικὰ διαγράμματα τῆς θνησιμότητος· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συγκρίνει τὰς θρησκείας, μετρεῖ τὰς ἐντολάς των καὶ καταγράφει τὰ τοῦ τυπικοῦ των· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὑπολογίζει τὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης, ἀριθμεῖ τὰ σύμβολα, παραθέτει κανόνας αἰσθητικῆς ἐκφράσεως καὶ ἀναφέρει τὰς σχολὰς καὶ τὰ θέματα· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος συντάσσει τὰς φιλοσοφικὰς λέξεις εἰς ἐνόπτιας, εὐρίσκει ποσοστὰ ἐπαναλήψεων καὶ σημειώνει τὰς παραλλαγὰς τῶν τρόπων διατυπώσεως, δὲν ἐρωτᾷ οὔτε γνωρίζει, τί σημαίνει ζωὴ καὶ θάνατος, ποῖα εἶναι ἡ οὐσία τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης, διατὶ καὶ πῶς ὁ λόγος φιλοσοφεῖ. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος, ὅπου τὸ περιεχόμενον ἔπαυσε νὰ ζῆ, ἀνεφάνησαν οἱ θιασῶται τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον τὸ εἶχε φιλοξενήσει. Ὅταν ἡ θρησκεία ἔπαυε νὰ συγκινηθῆ παρουσιάζετο ἡ δογματικὴ, ὅταν ἡ τεχνοτροπία ἔπαυε νὰ ἐμπνέη, ὁ ρομαντισμὸς, ὅταν ἡ φιλοσοφία ἔπαυε νὰ ἐρωτᾷ, τὸ σχόλιον.

Τὰ μαθηματικὰ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν καθαρῶν σχημάτων καὶ σχέσεων καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἔμβλημα τῆς ἀντικειμενικότητος, συγχρόνως ὁμως ὁ ἀντίπους τοῦ νοήματος. Ὅπου πρέπει νὰ ἰσχύη συμμετρία, πρέπει νὰ παραμερισθοῦν τὰ ἀνεπανάληπτα. Ὅταν ἐνδιαφέρουν μόνον τὸ πλῆθος καὶ ὅ,τι κωδικοποιεῖ τὰς μαζικὰς σχέσεις, ἐκεῖ τὰ πρόσωπα, μόνον ἐπειδὴ εἶναι πρόσωπα, ἀντιδρουν εἰς τὸ σύστημα. Καὶ ὅτε ἀκόμη ἀπεσιώπησε τὴν πρὸς τὰ μαθηματικὰ ἐσωτερικὴν του ἀντίθεσιν, εἴτε διότι ἀντελαμβάνετο τὸν ἀριθμὸν ὡς οὐσίαν τοῦ σύμπαντος, εἴτε διότι ἐξετίμα τὴν διὰ τῶν ἀριθμητικῶν μεγεθῶν ἐξάσκισιν του εἰς τὴν ἀφαίρεσιν, εἴτε ἀπλῶς διὰ νὰ κερδίσῃ κύρος, τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ὑπῆρξε μία διαμαρτυρία κατὰ τοῦ ἀριθμοῦ.

Εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν τέχνην, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν τεχνικὴν ἐπιβάλλεται σήμερον συνεχῶς αὐστηρότε-

ρον ή αριθμητική σχέσις. Ἄριθμός ὅμως σημαίνει κατά πρῶτον καί κύριον λόγον καταστροφὴν τῆς ἰδιοτυπίας. Τὰ μαθηματικά ἔχουν ὡς βάσιν τῶν τὴν συμμετρίαν καί τὴν συνάρτησιν τῶν ἐνοτήτων. Ὁ ἀριθμός εἶναι ὁ ἀντίπαλος τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀριθμητικὴ τὸ ἐναντίον τῆς ἱστορίας, τὸ σχῆμα ἡ ἀντίθεσις τοῦ μοναδικοῦ, τὸ κλάσμα ἡ ἀρνήσις τοῦ προσώπου. Μία μαθηματικὴ ἐποχὴ δὲν ἀνέχεται οὔτε τὴν προσωπικότητα οὔτε τὴν φιλοσοφίαν. Διότι ἐνταῦθα δὲν ἰσχύουν, ἀλλὰ καταστρατηγοῦνται τὰ μέτρα.

Ὅπου σήμερον ἡ ὁμοιομορφία μᾶς ἀπευθύνει τὸν λόγον, ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀριθμῶν. Ἡ ὁμοιομορφία ἀντικρύζει τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἡ φυσικὴ τὰ μαθηματικῶς κατατάξιμα φαινόμενα. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μαθηματικῶν ἡ φυσικὴ ἐπιχειρεῖ μίαν συστηματικὴν ἀφαίρεσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀντικαθιστᾷ τὰς σχέσεις διὰ συμβόλων (συμπλοκῆς, διαλύσεως, ὑποτάξεως, ὑπερθέσεως, δυνάμεως), τὴν λειτουργίαν διὰ τῆς ἐξισώσεως, τὴν πρόκυψιν διὰ τοῦ στατιστικοῦ ὑπολογισμοῦ. Μὲ ἄλλους λόγους τὰ πράγματα εἰς τὴν φυσικὴν κάνουν τὸ φυσικόν των νόημα, διὰ ν' ἀποκτήσουν ἐπιστημονικὴν σημασίαν. Τὴν πρόοδόν τῆς ἡ φυσικὴ ἐπιτυγχάνει, καθ' ὃν λόγον ἀμαυρῶνει τὸ φυσικόν περιεχόμενον τῶν φαινομένων, διὰ νὰ συγκρατήσῃ μαθηματικῶς συμβολιζόμενας συναρτήσεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναχωρεῖ ἐκ μιᾶς ὡς πρὸς τὴν λογικὴν τῆς εὐστάθειαν ἀδιαφόρου, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὴν συντήρησιν καί ἀνάπτυξιν τοῦ συνόλου σκοπίμου καί κατὰ τοῦτο ἐπιβεβλημένης ὑποθέσεως καί τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς. Εἰς ὅλα τὰ σήμερον τόσον πανίσχυρα καί τόσον ἀνεύθυνα συστήματα ὁμοιομορφιῶν ἐπαναλαμβάνεται: γνωρίζομεν μόνον ὅ,τι μᾶς ὁμοιάζει ὅ,τι δὲν ἔχει περιεχόμενον ὅ,τι εἶναι περίγραμμα ὅ,τι ἀντικαθίσταται ὅ,τι ὑποτάσσεται ὅ,τι δὲν ὁμιλεῖ, ἀλλ' ὑπακούει, δὲν ἔχει θέλψιν, ἀλλὰ δύνάμιν, εὐθύνεται, ἐφ' ὅσον δεσμεύεται, ἀντὶ νὰ πράττῃ, ἐκτελεῖ: ὅ,τι δὲν ἔχει ἰδικόν του νόημα, ἀλλὰ κοινήν σημασίαν. Τὸ βάθος τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἀναλογεῖ ὅμως πρὸς τὴν δυνατότητα, τὴν ὁποίαν προσφέρει εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ν' ἀνοίξῃ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου ἓνα ἐσωτερικόν χῶρον, νὰ τὸν κάμῃ ἀναντικατάστατον, ἱκανὸν ν' ἀφοσιούται, μέτοχον τοῦ λόγου, κύριον τῶν ἀποφάσεών του, ὑπόλογον δημιουργόν τοῦ ἀμεταβιβάστου προσωπικοῦ του νοήματος. Εἶναι ἐπομένως ἡ ἀξία τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἀνάλογος τοῦ τρόπου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται εἰς τὸν φορέα τῆς ἐλευθερίας νὰ χαλκεύσῃ τὸν ὑπερβατικόν του δεσμόν πρὸς τὸ Κατ' ἐξοχήν.¹⁰ Ὁ δεσμός αὐτός πρὸς ὅ,τι συνέχει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑπεύθυνον πνευματικὴν του κίνησιν, καλεῖται νόημα. Ὅσοι λοιπὸν τὸν καταστρέφουν, διότι ἐκπραγματεύουν τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' ὅσον τοῦ ἀφαιροῦν τὴν δυνατότητα νὰ ἐννοήσῃ αὐθυπερβαλλόμενος τὴν παρουσίαν του, συντρίβουν τὸν ἄνθρωπον, δηλαδὴ φυλακίζουν τὴν ἐλευθερίαν ἐντὸς τῆς ἀνοησίας.

Νόημα ἔχει ὅ,τι προϋποθέτει τὴν ἐλευθερίαν. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι τὸ νόημα δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς τὸν κόσμον τῶν πραγμάτων οὔτε εἰς τὸν ἀνθρώπινον κόσμον ὡς μία ὄντοτης ἀνεξάρτητος τοῦ νοοῦντος, ἀλλ' εἶναι πάντοτε ὁ τρόπος τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Πάντοτε ἀναντικατάστατος, πάντοτε ἀνεπιανάλητον περιεχόμενον, μία σύμφυσις τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ἱστορικὸν εἶναι, ἢ σχέσις αὐτὴ εἶναι ἐξ ὑπαρκῆς δημιουργία καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ οὐσιῶδες ἐντὸς τῆς τίθεται κατὰ βάσιν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύει τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν. "Ὅταν ἡ ἐλευθερία συνδέεται πρὸς τὰς περιοχὰς τοῦ εἶναι, δημιουργεῖ νοήματα. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἔχει νόημα, διὰ τὸν ἴδιον ὅμως λόγον ἡ νόσις τοῦ νοήματος αὐτοῦ δὲν εἶναι μαθηματικὴ ὑπόθεσις. "Ὅ,τι ἔχει νόημα, προϋποθέτει τὴν ἐλευθερίαν ὅ,τι προϋποθέτει τὴν ἐλευθερίαν, δὲν ὑπόκειται εἰς μέτρῳσιν.

Οὔτε λοιπὸν νὰ θέσῃ οὔτε κατὰ μείζονα λόγον νὰ ἐπιλύσῃ τὸ περὶ φιλοσοφίας ἐρώτημα ἢ μπορεῖ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον τὸ ἐρώτημα τοῦτο ριζοῦται εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐμβαθύνειν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν, σημαίνει φιλοσοφικῶς σκέπτεσθαι. Καθ' ὃν ὅμως λόγον εἶναι ἀπαράδεικτον νὰ ὑποδύλωμεν τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἀδυνατοῦμεν νὰ διερευνήσωμεν τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην ἐπιστημονικῶς ὡς πρὸς τὴν ἰδιοτυπίαν καὶ τὸ διὰ τὸν ἄνθρωπον νόημά της. Διὰ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης διενεργεῖται ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας ἢ καταμέτρησις τῶν ὑλικῶν μορφῶν τοῦ φαίνεσθαι, ὡς ἐκ τούτου τὸ ἐντὸς τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς παρουσίας κατ' ἐξοχὴν διαρρηγνύει τὰ μετρικὰ σχήματα, ὅθεν παραμένει ἀπρόσιτον εἰς ἐπιστημονικὴν ζήτησιν. Τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην δὲν ἢμποροῦμεν νὰ μετρήσωμεν μαθηματικῶς, ἀλλὰ νὰ ἐννοήσωμεν φιλοσοφικῶς. Τόσον ἢ περὶ τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς ὅσον καὶ ἢ περὶ τῆς φιλοσοφίας ἐρώτησις ἢμποροῦν νὰ τεθοῦν καὶ ἀναπτυχθοῦν κατὰ συνέπειαν ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅτι τὰς σκεπτόμεθα φιλοσοφοῦντες, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ διὰ τοῦ ἐρωτήματος σύρεται αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἐρωτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐρωτωμένου καὶ τελικῶς ἐρωτᾶ διὰ τὴν δυνατότητα, τὴν ἀξίαν καὶ τὸ νόημα αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐρωτᾶν. Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν δὲν θέλει νὰ ἐξαλείψῃ τὸ συγκεκριμένον διὰ τοῦ γενικοῦ, νὰ ἐκκενώσῃ τὴν οὐσίαν χάριν τοῦ σχήματος, ἀλλὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸ οὐσιῶδες τῆς παρουσίας, διὰ τὴν ὁποῖαν *ex definitione* ἀπουσιάζει τὸ μέτρον. "Ὅσοι ἐπομένως ἐννοοῦν τὸ οὐσιῶδες εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δὲν τὴν ἀποξενώνουν ἐκ τοῦ περιεχομένου της, δὲν τὴν σχετίζουν πρὸς ἓν αὐθαίρετον μέτρον, πράττουν δηλαδὴ τὸ ἀντίθετον τοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἐννοοῦν, ἐρωτοῦν φιλοσοφοῦντες δι' ἓν μοναδικὸν γεγονός. Περιοριζομένη εἰς τὴν μαθηματικὴν ὑποταγὴν τοῦ φυσικοῦ δεδομένου, ὅπως τοῦτο ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐμπειρίαν, ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἀφίνει

λοιπόν τὸ περὶ τοῦ νοήματός της ἐρώτημα ἀνερώτητον. Διὰ τὴν ὑπάρξιν ὡς ἐπιστήμη, ἡ φυσικὴ πρέπει νὰ παραιτηθῆ τῆς ἀξιώσεως ν' ἀποκτήσῃ μαθηματικὴν ἐμπειρίαν τῆς ἰδικῆς της ἐμπειρίας. Ἐὰν ἐπεχειρεῖ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν, δὲν θὰ ἤθελε πλέον νὰ καταγράψῃ σχέσεις, ἀλλὰ νὰ εὕρῃ τὸ νόημα τῆς ἰδικῆς της σχέσεως πρὸς τὰ πράγματα.

Τὸ νόημα ὅμως ἀνήκει εἰς μίαν ἄλλην περιοχὴν λογικῆς ἐρωτήσεως, ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἐλευθερία ἀναλογίζεται τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ ἀναλογισμὸς αὐτὸς καλεῖται νόημα καὶ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν σφαῖραν τῶν αἰτημάτων. Ἀντὶ δὴ τὸ νόημα νὰ εἶναι ἐν ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον γινώσκεται, εἶναι μία ἀπαίτησις, ἡ ὁποία ἐκπληροῦται. Νόημα ἔχει λοιπόν, ὅ,τι προϋποθέτει ἐκείνον, ὁ ὁποῖος τὸ δημιουργεῖ. Εἶναι μία οὐσιαστικὴ σχέσις τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν πραγμάτων. Νόημα ἔχει κατὰ ταῦτα, ὅ,τι ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

Γυμνά ἀντικείμενα ἔχουν ἀπλῶς σημασίαν. Ὅ,τι μᾶς περιβάλλει ὡς φυσικὸς κόσμος, ἔχει μίαν ὠρισμένην σημασίαν διὰ τὴν λειτουργίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ἐνταχθῆ. Ἐφ' ὅσον ἡ λειτουργία αὐτὴ δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ δὲν τὴν ἀνάγομεν εἰς μίαν ὑπερκόσμιον ἐλευθερίαν, μένει χωρὶς νόημα. Ὅταν τὰ πράγματα ἀποκτοῦν νόημα, γίνονται φορεῖς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ «μεγάλη Ἄρκτος», ὁ κεραυνός, τὸ ἠφαίστειον ἔχουν σημασίαν. Ἡ φωτογραφία, τὸ κερὶ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ δακτυλίδι ἐνὸς προσφιλοῦς ἀποθανόντος ἔχουν νόημα. Ὅταν τὰ πράγματα μεταφέρουν διαστάσεις τῆς ἐλευθερίας, ἀνήκουν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νοήματος, ἀλλὰ τὸ νόημα αὐτὸ εἶναι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὄρωρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία ἐκφράζεται διὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μόνον κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτὴν φιλοξενίαν ὁ κόσμος ἀποκτᾷ ἀναπαλλοτρίωτον πρόσωπον. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐλευθερία ἀπλῶς περιεργάζεται τὸν κόσμον, εὕρισκει, εἰς ὅ,τι τὸν ἀπαρτίζει, λειτουργικὰς σημασίας. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐλευθερία συμπλέκει τὴν ὑπαρξίν της πρὸς τὸν κόσμον, δημιουργεῖ νοήματα καὶ προϋποθέσεις νοημάτων, νοήματα, ὅταν λ.χ. μετουσιώσῃ τὸ χρῶμα εἰς ζωγραφικὸν ἔργον, προϋποθέσεις, ὅταν ἐπὶ παραδείγματι εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐλαχίστων διαστάσεων.

Βασικὴ προϋπόθεσις τοῦ νοήματος εἶναι ἡ ἐλευθερία, ὄχι μόνον ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ἀλλ' ἰδίως ὅταν ἀφορᾷ εἰς τὸν κόσμον τῶν προσώπων καὶ πρὸ παντός, ὅταν καθορίσῃ τὴν ἰδικὴν της συμπεριφορὰν. Μία προσωπικὴ σχέσις, διὰ τῆς ὁποίας καταστρέφεται ἡ ἐλευθερία ἐνὸς τῶν σχετιζομένων ἢ μία πράξις χωρὶς λόγον δὲν κοινωνοῦν τοῦ νοήματος. Διαταγαί, αἱ ὁποῖαι δεσμεύουν τὴν ἐσωτερικὴν εὐθύνην τῆς ἐλευθερίας, ἔχουν ἴσως σημασίαν, πράξεις, τὰς ὁποίας

ἐκτελοῦμεν αὐθαιρέτως εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, εἶναι ἀνόητοι. Νόημα ἔχει ὅ,τι συγκροτεῖ τὴν ἐλευθερίαν, ὅ,τι συνδέει μίαν παρουσίαν πρὸς μίαν ἀπουσίαν, κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν ὁποῖαν παρίστανται τὰ παρόντα. Διὰ τοῦ νοήματος συνδέεται τὸ δεδομένον πρὸς τὸ ἀπαιτούμενον εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν τὸ ἀπαιτούμενον ἀπουσίαζε, τὸ δεδομένον δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως, ἐὰν δὲ παρὰ ταῦτα ὑπῆρχεν, ἡ προβολή του θὰ ἦτο μία ἐκφρασις ἀνοησίας.

Μεταξὺ δεδομένου καὶ αἰτουμένου, παρουσίας καὶ ἀπουσίας ἐπικρατεῖ ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ κόσμου μία ὑπερβατικὴ σχέσις. Τὸ δεδομένον δὲν χάνεται, ὅταν ἐκπληροῦται τὸ αἰτούμενον, ἀλλ' εἶναι ὁ ὅρος τῆς ἐκπληρώσεώς του. Προκειμένου περὶ νοήματος τὸ παρὸν δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀρνήσις τοῦ ἀπόντος, ἀλλ' ἡ προϋπόθεσις του, ὅ,τι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ συλλάβωμεν ὡς συνυφασμένον πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς ὑπερβάσεώς του, νὰ τὸ παραθέσωμεν δηλαδὴ νοητικῶς πρὸς μίαν ἀπαιτούμενην παρουσίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ ἐνεστώσα παρουσία ἀντλεί τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της. Ἡ καταπίεσις ἐνὸς ἀνισχύρου ὑφ' ἐνὸς ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐπιβολῆς βίας ὑπερέχοντος θὰ εἶχε νόημα, ἐὰν ἤμποροῦσε νὰ ἐνταχθῆ εἰς μίαν ἐνότητα, ἡ ὁποία θὰ ἐδικαιολόγει τὴν σκοπιμότητα τῆς βίας. Μὲ τὴν σειράν της ὅμως ἡ ἐνότης αὐτὴ θὰ εἶχε νόημα, ἐὰν ἦτο ἐντεταγμένη ἐντὸς μιᾶς γενικωτέρας ἐνότητος, ἡ ὁποία θὰ ἐβεβαίωνε τὰς ἀρχὰς τῆς προηγουμένης καὶ θὰ ἐξήρτα τὸ ἰδικόν της κύρος ἐκ μιᾶς ἐνότητος, πρὸς τὴν ὁποῖαν θὰ ἀπηυθύνετο, ἐφ' ὅσον τὴν ἐθεμελίωνε καὶ εὔρισκεν εἰς ἐκείνην τὸ ἐπιστέγασμά της. Διὰ τοῦτο μία πράξις αὐθαιρεσίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνάγεται εἰς ἓν αἴτημα, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν ἐδικαίωνε, καθ' ὃν λόγον θὰ ἐξεπληροῦτο, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νοήματος, διότι ἡ ἐκτέλεσις της σημαίνει καταστροφὴν τῆς ἐλευθερίας. Νόημα ἔχει ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴν ὑπερβατικὴν κίνησιν, ὅ,τι ριζοῦται εἰς μίαν ἀρχὴν, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζει τὸ παρὸν εἰς τὴν τωρινὴν του μορφήν, ἀλλὰ μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ ἐγκαταλείψωμεν ὀδεύοντες πρὸς ὅ,τι τὸ δικαιολογεῖ ὡς παριστάμενον.

Τὸ νόημα λοιπὸν συλλαμβάνουν, ὅσοι ὑπερβάλλουν τὸ παρὸν χάριν τῆς ἀπουσίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας θεμελιούται ἡ παρουσία τοῦ παρόντος. Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ θὰ ἀφήσῃ τὸν Ἰάπωνά ἀσυγκίνητον. Ὅσον καὶ ἐὰν τὰς παρατηρῆ, δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ «ἐννοήσῃ», τί σημαίνουν δύο διασταυρούμενα γραμματὰ ἐντὸς μιᾶς εἰκόνας, ὡς ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἢ ὡς κινήσεις τῆς χειρὸς πρὸ τοῦ στήθους. Ἐφ' ὅσον δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸν ἐντάξῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται καὶ ἐκ τῆς ὁποίας ἐννοεῖται, ὁ σταυρὸς διὰ τὸν Ἰάπωνά εἶναι θρησκευτικῶς «ἀνόητον» σχῆμα. Ἀπεναντίας ὁ Ἰάπων εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ τὸν σταυρὸν μαθηματι-